

ЖОВКВА (до 1603 — Винники, 1603-1944 — Жолкев, Жолків, 1951-91 — Нестеров) — місто Жовківського району **Львівської області**, райцентр. Знаходиться на р. Свиня (притока Рати, бас. Зх. Бугу), за 25 км від обл. центру, за 35 км від укр.-польс. кордону, на розвилці міжнар. автошляхів Львів-Рава-Руська-Варшава, Львів-Ковель-Брест. Площа 6,4 км². Насел. 13 316 осіб (2001, складає 94,7 % до 1989): українців — 98,4 %, росіян — 1 %, поляків — 0,3 %, євреїв — 0,1 %. Залізнична станція. Має автобусне сполучення зі Львовом. Уперше згадується у писем. джерелах 15 ст. як с. Винники, яке належало шляхтичу Древенті. Від 1560 — у власності магнат. роду Жолкевських, пізніше — Собеських та Радзивіллів. 1594-1600 на тер. Винників корон. гетьман Речі Посполитої С. Жолкевський заснував укріплене місто-фортецю та побудував замок. 1603 надано Маґдебур. право та закріплено назву Жолкев. У 17 ст. місто стало знач. торг. центром, мало привілеї на винокуріння та дозвіл на проведення 2-х щотижневих базарів і 4-х ярмарків на рік. Від 2-ї пол. 17 ст. Ж. — резиденція та адм. центр приват. володінь польс. короля Яна III Собеського. У 17-18 ст. Ж. постала як осередок релігії, культури та мистецтва, євр. філос. думки і книгодрукування. Ян III Собеський розбудував у Ж. закладений його матір'ю чол. домінікан. монастир, заснував жін. домінікан. монастир, монастир о. Василіян (див. **Жовківський монастир Різдва Христового**), допомагав у буд-ві нової великої синагоги. У ті часи Ж. вважали одним з найкрасивіших приват. міст-резиденцій Європи, яким захоплювалися численні почесні гості та прочани. Тоді ж у Ж. перебралася значна кількість купців і майстрів, що сприяло розвитку ремесел і промислів. Відомою стала Жовків. школа живопису та різьблення на дереві 17-18 ст., яка мала визначал. вплив на становлення і розвиток стилю бароко в мистецтві регіону. У 17 — 1-й пол. 20 ст. у Ж. працювали відомі художники, скульптори та архітектори, зокрема М. Альтальмонте (Ґоґенберг), Ш. Богушович, П. Бебер, Ю. Буцманюк, В. Зичливий, Е. Ковач, І. Кондзелевич, А.-В. Лоцці, Я. Матейко, В. Петранович, А. Прихильний (А.-Н. Ваберене), І. Руткович, П. Римлянин (П. Домінічі), С. Андреас, П. Щасливий (П. де Дукато Клеменсі), А. Шлютер, Ю. Шимонович-Семігоновський. 1690 євр. друкар з Амстердама Урі Фебус га-Леві заснував тут друкарню, завдяки чому згодом місто стало одним із найбільших осередків євр. друкарства у Речі Посполитій. Наприкінці 17 ст. Ж. з насел. бл. 2 тис. осіб налічувала 5 великих монастирів, 4 костели, 5 церков з числен. братствами, 2 синагоги, діяли євр. духовна школа та 3 друкарні. Після смерті короля місто ще кілька десятиліть 18 ст. зберігало високий престиж,

залишалося одним з найшанованіших у королівстві, при замку королевичі утримували 1,5-тисячне військо. Під час Визв. війни під проводом Б. Хмельницького (за твердженням **І. Крип'якевича** та ін. дослідників, народився в Ж. і навч. у брат. школі) козац. загони двічі проходили через Ж. — у листопаді 1648 і у вересні 1655. Від грудня 1706 до кін. квітня 1707 у жовків. замку знаходилася ставка рос. царя Петра I. У січні 1707 у Ж. за його замовленням виконано перші зображення 32-х літер граждан. шрифту. У квітні 1707 у жовків. резиденції царя перебував також гетьман І. Мазепа, де, зокрема, довідався про його плани реорганізувати Гетьманщину. З Ж. він розпочав таємні переговори зі швед. королем про союз у боротьбі з Москвою. У 50-х рр. 18 ст. у період міжусобиць, війн і поступового розвалу Польс. королівства розпочався стрімкий занепад Ж. Під час епідемії 1770 загинуло бл. 7 тис. мешканців (майже все насел. міста). Після 1-го поділу Польщі 1772 Ж. увійшла до складу Австрії (від 1867 — Австро-Угорщина) і стала адм. центром округу. На поч. 19 ст. в місті почав працювати цегел. завод, 1890 — склороб. завод, на поч. 20 ст. споруджено спирт. завод й олійницю, прокладено залізницю. Жит. займалися кустар. ремісництвом і дріб. торгівлею. Наприкінці 19 — на поч. 20 ст. тут прослідковувався ще один період бурхливого розвитку та розбудови, який був перерваний 1-ю світ. війною. В умовах заг.-європ. піднесення у Ж. активізувався нац.-демократ. рух українства. Працювала Жовків. Руська Рада, діяли осередки укр. партій, товариства «Просвіта», зародився сокіл.-стрілець. рух. Під час 1-ї світової війни місто кілька разів переходило з рук у руки. Рос. війська спалили замок (відбудовано у міжвоєн. період), зруйнували значну частину житл. забудови міста, частину мешканців вивезли до Росії. Від 1919 Ж. — у межах кордонів Польщі, від 1939 — УРСР. У 1920-х рр. Ж. стала важливим видавн. центром чернечого греко-католич. Чину св. Василія Великого. Від 1940 — райцентр. Під час нім.-фашист. окупації (29 червня 1941 — 24 липня 1944) чисельність насел. зменшилася у 5 разів. До серед. 1950-х рр. діяло підпілля ОУН-УПА. Жит. зазнали сталін. репресій. 1951 Ж. перейменовано на честь рос. пілота П. Нестерова, який 8 вересня 1914 недалеко від міста здійснив у повітряному бою перший таран. удар, збивши австр. літак барона Розенталя. 1994 віднесено до 1-ї категорії істор. міст України. Нині Ж. — один з гол. турист. центрів регіону. На пд. околиці у невеликих масштабах здійснюють розробку покладів глини для виробництва керам. цегли. Побл. міста виявлено також напірні сірководн. води з т-рою на поверхні 39 °С. Осн. підприємства: «**Жовківський завод «Шляхідустрія»**», завод

«Автомат», хлібо завод. Функціонує видавництво «Місіонер». У місті — 3 заг.-осв. школи, 3 дитсадки, спец-школа-інтернат для дітей з вадами слуху, рай. Центр. дит. та юнац. творчості; центр. рай. лікарня, рай. поліклініка, СЕС; Нар. дім (народні чол. хорова капела «Діброва», жін. вокал. ансамбль «Журавка», хорова капела «Розточчя»), центр. рай. б-ка, рай. бібліотека для дітей, кінотеатр, дит. школа мистецтв, музей історії Жовків. друкарні о. Василяян, філія Львів. галереї мистецтв; готель, відділ. 4-х банків. Є 2 ДЮСШ, громад. дит. спорт.-оздоров. велосипед. та духовно-лицар. клуби. Реліг. громади: 4 — УГКЦ; УАПЦ, УПЦ МП, РКЦ, євангел. християн-баптистів, християн віри євангельської. На тер. **Державного історико-архітектурного заповідника у м. Жовква** — понад 100 пам'яток архітектури і містобудування, зокрема 49 пам'яток архітектури нац. значення, 2 ренесансні містобуд. комплекси, 2 пам'ятки садово-парк. мистецтва, 19 пам'яток історії та монумент. мистецтва. Пам'ятки архітектури заг.-європ. значення: замок (1594), ренесанс. парафіял. костел св. Лаврентія (1606), барок. ансамбль домінікан. костелу та монастиря (1653), ренесансна синагога (1692-1700), дерев'яні

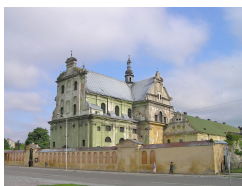
церкви Різдва Пресвятої Богородиці (1705) та Пресвятої Трійці (1720), ренесанс. ансамбль житл. забудови ринк. площі (17 ст.). За 5 км від Ж. знаходиться пам'ятка археології заг.-держ. значення — городище давньорус. м. Щекотин (12-13 ст.). Серед дослідників Ж. — вірм. історик 19 ст., монах Домінікан. ордену С. Баронч (автор кн. «Пам'ятки міста Жовкви»; мешкав тут 1842-45), галиц. краєзнавець 19 ст. А. Шнайдер (пройшли дит. роки, проживав 1853-58), історик, академік АН УРСР І. Крип'якевич (працював 1929-34 у Жовків. гімназії). Видатні уродженці: хімік, академік Польс. АН С. Нементовський, архітектор, д-р архітектури **О. Кузьмич**, зоолог **Е. Жарський**; художники 18 ст. І. Кондзелевич та В. Петранович, засл. художник України **Ю. Сяркевич**; опер. співак (тенор), актор **С. Волошко**, композитор **Р. Цись**.

Рекомендована література

1. Парцей М. Стародавня Жовква. Л., 2005;
2. див. також Жовківський район.

М. В. Кубай

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Жовква / М. В. Кубай // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18182>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).